

Generația interbelică – ideologie și cultură

Tiberius VASINIUC, PhD

University of Arts, Târgu Mureș

vtiberius@yahoo.com

Abstract: Ideology and Culture of the Interwar Generation

The interwar period was marked by a multitude of prefaces in which the ethical and ideological options created an amalgam from which truth can be decanted with difficulty. Our study seeks to highlight some of the features that shape the interwar generation and the Romanian culture of those years: the struggle with the old mentalities; defending European values; outlining ethno-nationalist ideals; imposing the Romanian "experientialism" and authenticity on social life, politics and culture.

Key words: *history; culture; literature; Generation '27; ethics.*

Sfârșitul primului război mondial, semnarea de către România a tratatului de la Versailles, cele „14 puncte” ale președintelui Wilson și, în corolar, Marea Unire din anul 1918 au generat noi speranțe și noi atitudini, între care unele s-au dovedit a fi inocente sau utopice, altele eronate sau chiar iraționale. În ansamblul prefacerilor sociale, politice și economice, un rol tot mai însemnat era acordat „națiunii”, cu toate conotațiile pozitiv-negative ale conceptului. În teritoriile alipite Vechiului Regat a început derularea unui proces reparatoriu, de lichidare a privațiunilor la care a fost supusă populația românească de vechile regimuri. În anii 1920, au început să prindă contur ideile pline de ardoare ale noii generații de intelectuali – ale așa-numitei „intelighenții interbelice”, patronate de charismaticul profesor de logică și metafizică, Nae Ionescu –, prin care se căuta o modernizare a țării care să țină seama de specificul național și, afirma Cioran, să salveze România de „servilismul ideologiilor străine”. (Crainic 1935, 440). Așadar, aceste idei erau legate, straniu, de o nouă *forma mentis*, de speranța într-o Românie înnoită, autentică, alipită destinului Europei, dar și de o națiune a cărei voce se dorea a fi auzită și, mai mult, luată în seamă de restul popoarelor din Occident.

Urmare a faptului că intelectualii căutau să facă față complexului periferiei și mentalităților închistate, discursul naționalist (virulent naționalist!), învelit în veșmintele religiozității, și-a sporit forța de acțiune și a devenit o armă redutabilă în

atingerea scopurilor politice, printr-o răspândire aproape pandemică în ținuturile românești. Totuși, este necesar să observăm că în această perioadă apar și unele palide reacții, cum este cea a „naționalismului luminat“ – o formulă lansată de curând de profesorul Nae Antonescu –, prin care se explică încercarea câtorva intelectuali (de exemplu, eforturile criticului și istoricului literar Ion Chinezu) de a stabili concordia și încrederea între cărturarii diferitelor etnii, de a valida, până la urmă, principiile de bază ale „europenismului“. (Antonescu 2001, 216).

În plan politic și social, în primii ani de la încheierea primei conflagrații mondiale, se produc mutații majore, pragmatice: în 1918 este introdus votul universal, în 1921 are loc reforma agrară, în 1923 este restaurată fundamental vechea constituție, prin care se instituie separarea puterilor statului și se creează cadrul democratic al vieții politice. Marea Unire va șterge însă din memoria noilor decidenți eșecurile de care s-au făcut vinovați foștii guvernanți și întreaga clasă politică, fiind lăsate în urmă vechile jocuri de putere și inventate altele noi, în care retorica triumfătoare și conivența, înțelenite cu idealurile românismului, ascundeau interese nu întotdeauna dintre cele mai nobile:

Perioada ulterioară Marii Uniri – observă Paul Cernat – redimensionează radical vechea tectonică geo-culturală, iar centralismul economic și administrativ bucureștean produce, prin proiectul său omogenizant și unificator – pe fundalul crizei modernității europene și al avansului totalitarismelor – colapsul democrației parlamentare și dezmembrarea țării.

Cernat 2009, 10; v. și Constantiniu 2008, 309-310

Cu trecerea anilor, consensul devine o iluzie, în România fiind înlăturate o seamă de libertăți fundamentale, prin recrudescența extremei drepte și prin incapacitatea statului de a face față prelungitei crize politice și economice. Populația era prinsă în chingile unor restricții cărora le făcea tot mai greu față. În acest sens, e suficient să ne amintim de criza economică a anilor 1929-1933 și de „curbele de sacrificiu“ ale guvernului Iorga-Argetoianu, de fractura apărută între guvernanți și guvernați, în urma instaurării dictaturii regale a lui Carol al II-lea, în anul 1938, urmată de constituirea Partidului Națiunii. Tot astfel, putem rememora perioada dramatică prin care România a trecut, prin preluarea conducerii statului de către generalul Ion Antonescu și Horia Sima, șeful Gărzii de Fier, în anul 1940, cu șirul de asasinare legionare care au urmat și, în final, cu intrarea României în război alături de Germania. Este vorba de acea perioadă consemnată ca un „coșmar“ al istoriei, în care evreii erau făcuți vinovați de toate nenorocirile țării. În acești ani, scrie Victor Neumann, pentru o bună parte a Europei, evreul „reprezintă primejdia bolșevică și a invaziei capitalului străin, el e cauza corupției, a politicianismului, el e exponentul modernizărilor dăunătoare, al formelor de cultură străine și nocive.“ (Neumann 1996, 177).

Victor Neuman reține, asemenea lui Keith Hitchins, trei direcții majore care au marcat ideologia și discursul politic din anii interbelici: prima, care însoțea „teoria integrării rapide și necondiționate în civilizația occidentală, cunoscută sub numele de europenism“, era

susținută, pe coordonate diferite, de criticul Eugen Lovinescu și de sociologul Ștefan Zeletin¹; a doua, marcată de „teoria modelelor autohtone, numită și tradiționalism“ (Neumann 2001, 104; v. și Hitchins 2013, 333-373), i-a avut ca promotori pe Nichifor Crainic și Lucian Blaga; a treia, în strânsă legătură cu cea precedentă, se sprijinea pe „teoria țărănistă sau agrariană“, cel mai important reprezentant al ei fiind economistul Virgil Madgearu. Cele mai importante reviste care au deschis rubrici în apărarea uneia sau alteia dintre poziții au fost *Gândirea* lui Nichifor Crainic, *Cuvântul liber*, al cărui prim director a fost Eugen Filotti, *Mișcarea literară*, fondată de Liviu Rebreanu, *Cetea literară*², aflată sub direcția lui Camil Petrescu, sau *Hiena*, condusă de Pamfil Șeicaru.

Atenția ne este reținută de Eugen Lovinescu – „îmblânzitorul“ (Pârvolescu 2001, 7), cum a fost numit de Tudor Arghezi –, cel care, prin *Istoria civilizației române moderne* (1924-1926), s-a aflat în contracurentul atâtor tradiționaliști, discutând despre șansa oferită României de a se debarasa de tarele trecutului, prin intrarea într-un curent de idei și de acțiuni umaniste, novatoare, cosmopolite. Lovinescu propunea o evoluție socială și culturală sincronă cu cea europeană, desigur, având în vedere păstrarea notei de diferențiere identitară și respectarea normelor sociologice ale progresului. Criticului i s-au alăturat colaboratorii revistei *Viața Românească*, care, însă, și-au păstrat viziunea poporanistă, fără a prelua, totuși, radicalismul agrarienilor. Pro și contra, discuțiile erau purtate în jurul unei Europe cu nenumărate fețe. Într-un sens pozitiv, sociologul Dimitrie Gusti vorbea despre „trupul european“ ca de „un continent uman, o construcție spirituală, o splendidă manifestare de voință și gândire.“ (Gusti 2008, 63).

Conform cu ceea ce vehiculează teoria „sincronismului“ elaborată de Lovinescu pe modelul teoriei imitației, România a trecut, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, printr-un proces de „imitație revoluționară“ a Occidentului, o imitație care i-a permis o fericită preluare a ideilor capitaliste, democratice și civilizatoare, propice

¹ Ștefan Zeletin rămâne o figură importantă în grupul celor care apărau principiile europenismului și ale industrializării României. În acest sens, el a publicat o serie de articole în revista lui Dimitrie Gusti, *Arhiva pentru știință și reformă socială*, în perioada 1921-1922, adunate în volumul *Burghesia română*, publicat în 1926. Cu Ștefan Zeletin vor polemiza atât Virgil Madgearu, prin studiile *Revoluția agrară și revoluția clasei țărănești* (1923) și *Agrarianism, capitalism, imperialism* (1936), cât și Constantin Rădulescu-Motru, prin *Concepția conservatoare și progresul*. Acesta din urmă afirmă că: „viața poporului e determinată de la început de firea sa constitutivă și că orice abateră de la firea sa este numai aparentă și de scurtă durată.“ (Rădulescu-Motru 1996, 78).

² Într-un articol al primului număr din săptămânalul *Cetea literară*, purtând amprenta lui Camil Petrescu, este tras un semnal de alarmă cu privire la starea ingrată a presei românești și a teatrului din deceniul al treilea al secolului trecut. Ținta era redobândirea statutului noocratic al publicațiilor și refacerea din temelii a gustului public: „Gazeta și teatrul cultivă preferințele băcanilor, ale manicureuzelor, ale elevilor de administrație, ale nevestelor de chelneri îmbogățiți. Genii vulgare de periferie, lansate de gazetele de tiraj, odată cu «cele mai fine» săpunuri, au pătruns până la Universitate, până la porțile Academiei. Un număr festiv și un banchet dat în onoarea unui negustor de teatru întruneau adeziuni dintre cele mai ales, rătăcite acolo cu inconștiență și elocvență, sau de calcule.“ (C. I. 1925, 1; v. și Ornea 1980, 209-210).

integrării rapide în spațiul european. Eugen Lovinescu, punând „în imitație principiul formației instituțiilor noastre și elementul esențial al formației instituțiilor tuturor popoarelor“ (Lovinescu 1926, 72), a preluat în prim-plan concepțiile sociologice ale lui Gabriel Tarde – prezente în *Les lois de l'imitation* (1890) – și le-a aplicat întregului fenomen cultural și spiritual românesc. Cât de supărător trebuie să fi sunat, pentru adepții modelelor etno-naționale și ai autohtonismului, cuvintele criticului de la *Junimea*:

Naționalitate [...] se confundă cu pasivitate și cu incapacitate de adaptare. Stratificarea socială a tuturor popoarelor poate fi privită, așadar, ca o fericire: la temelie e o țărâtime numeroasă, inertă, pasivă, tradițională, păstrătoare a naționalității, și deasupra clasele superioare, nobile odinioară, urbane astăzi, inteligente, receptive, prin care se introduc toate elementele civilizației universale și care, prin urmare, constituie adevăratul factor al progresului.

Lovinescu 1926, 72

Între cele două concepții, cea învechită, rurală, reacționară, pe de o parte și cea nouă, urbană, obiectivă, progresistă și democratică, pe de alta, Eugen Lovinescu nu avea cum să o aleagă decât pe cea din urmă – singura capabilă de o asimilare a ideilor modernității. Autorului *Istoriei civilizației române moderne* (1924-1925) i s-a părut cu totul absurdă asumarea unor opinii tradiționaliste, retrograde, care – așa cum vedea el lucrurile – nu fac altceva decât să întrețină tensiuni inutile între categoriile sociale și să arunce România în negura Evului Mediu.

În România, însă, lucrurile vor lua, în scurt timp, o turnură neașteptată, pe care puțini au putut să o întrezărească. Legionarismul – înființat la 24 iunie 1927 de Corneliu Zelea Codreanu, în același an în care s-a constituit și „tânăra generație“ –, caracterizat printr-un naționalism extremist, afișat într-o manieră emfatică și copiat grosolan după modelul oferit de național-socialiștii lui Adolf Hitler, a început să câștige tot mai mulți aderenți, între aceștia numărându-se câțiva intelectuali de frunte, treziți în plină criză morală și spirituală: Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Haig Acterian, Petru Comarnescu, Mihail Sebastian și alții. (În paranteză fie spus, drumul majorității acestora îi va duce, după 1945, la apărarea valorilor pe care, în anii interbelici, le-au atacat cu o furie oarbă.) Principalele publicații care au găzduit articolele acestora, dedicate „luptei“ cu valorile osificate ale trecutului, în fapt cu valorile democrației și ale umanismului, sunt *Gândirea*, *Cuvântul* și *Curentul*. Mișcarea legionară era cea dintâi care se găsea la polul opus democrației, având ca soluție statul totalitar și o „cultură“ etno-naționalistă care se opunea oricărei forme de diversitate.

Pe de altă parte, să nu neglijăm faptul că noua generație de intelectuali, în marea ei majoritate, copleșită de emfaza „arhanghelilor“, nu făcea o notă discordantă într-un timp al mutațiilor și al disoluției reperelor morale, lăsându-se antrenată de crezuri fremătătoare, însă evanescente, de soluția unui naționalism brut și de idealurile unui colectivism prost înțeles, prin care se consfințea ca oportună segregarea pe criterii etnice și religioase. Orice fuziune între valorile umane și comportamentele sociale a fost din start anulată,

fîind lăsat loc doar „dialecticii“ belicoase a rasismului. Se constată că, odată cu uriașele schimbări în mersul istoriei, „chiar și curentele democratice din România (liberalii, țărăniștii) se văd nevoite să adopte verbal coloratura protectoare a discursului naționalist dacă vor să-și păstreze eficiența politică.“ (Nemoianu 2016, 40; v. și Neumann 2001, 105).

În cultură, în general, și în arte, în special, au fost numeroși cei care au militat pentru o radicală transformare de mentalitate, chiar dacă aceasta a presupus și o amenințare din ce în ce mai mare la adresa principiilor și a valorilor democrației și a libertăților individuale. Ordinea de zi era „solidaritatea grupurilor de vârstă“, „identitatea absolută de atitudini spirituale“ și, poate primordial, unitatea „sufletului românesc“ (Vulcănescu 2004, 54, 58, 65). În rândul inteligenței românești interbelice (ca, de altfel, în majoritatea grupărilor de intelectuali din țările central și est-europene) și-au găsit un teren fertil de diseminare lucrările cu tentă naționalistă și mistică, filosoffii existențialiști (Nietzsche, Kierkegaard, Berdiaev etc.), gânditorii vitaliști și antiraționaliști, printre aceștia strecurându-se liderii și adepții *bizantinismului*.

În *Memoriile sale*, Mircea Eliade își amintește de entuziasmul care i-a cuprins pe tinerii săi congeneri, alături de care a decretat o necesară despărțire de trecutul care nu s-a ridicat la înălțimea noilor deziderate, dar și sfidarea oricărei obligații față de cei care, prin izbânzile la care au ajuns în anii 1918-1919, „își realizaseră misiunea lor istorică: întregirea neamului“ (Eliade 1991, 144). Alături de Eliade, pentru validarea principiului național(ist) și pentru separarea fără întârziere a politicului de cultural, în paralel cu susținerea modelelor vitaliste (la unii, ajungându-se până la o clamare a teoriilor biologiste și la o căutare a soluțiilor de salvagardare națională prin radicalizarea elementului rasial) au mai militat Petru Comarnescu, Traian Herseni, Paul Sterian, Sandu Tudor ș. a.

Este tot mai încetățenită ideea că în spatele acestor convulsii și atitudini, care au absorbit ca într-un vârtej atâtea „mari nume“, s-a aflat profesorul Nae Ionescu. Vladimir Tismăneanu este unul dintre cei care au sesizat „viziunea totalitară“ pe care dialecticianul grupării legionare a încercat (și, într-o mare măsură, a reușit) să o transmită studenților și, apoi, „discipolilor“ săi, inclusiv lui Mihail Sebastian – tânărului Mihail Sebastian, *nona bene*, cel din anii studiilor universitare și a primei perioade gazetărești – cel care, din spirit de solidaritate, s-a lăsat contaminat pentru o perioadă de timp de ideile grupului căruia dorea cu însuflețire să-i aparțină: „Nae Ionescu a urmărit să întemeieze *religia politică a ortodoxismului românesc*, o filosofie colectivistă ostilă liberalismului, parlamentarismului, socialismului (fie acesta și democratic) și oricărei forme de raționalism considerat emasculant și lipsit de viață“ (Tismăneanu 2010; v. și Ianoși 1996, 153-154)³. Mai mult, Nae Ionescu a fost considerat principalul „vinovat“ pentru alienarea ideologică a unui întreg grup generațional și cel care, în deceniul patru interbelic, a folosit catedra și presa

³ Se pare că prima „întâlnire“ a lui Sebastian cu Nae Ionescu a avut loc în 1923, când profesorul de logică și metafizică s-a aflat la Brăila pentru a vorbi „despre criza religioasă în Germania“ (Ionescu 1994, 215).

cu supramăsură pentru impunerea mitului etno-național și a atâtor dogme iconoclaste care se vor preschimba, pe negândite, în maxime legionare.

Într-o scrisoare adresată în 1945 de Eugène Ionesco lui Tudor Vianu putem citi câteva rânduri lămuritoare cu privire la „povestea cu cântec“ a „Generației '27“:

Generația „Criterion“, fudula „tânăra generație“ de acum cincisprezece și zece ani, s-a descompus și a pierit. Niciunul dintre noi nu avem încă patruzeci de ani – și suntem sfârșiți. În ce mă privește, nu-mi pot reproșa că am fost fascist. [...] Dar și el [Mircea Eliade –n.m.], și Cioran, și imbecilul de Noica și grasul Vulcănescu și atâția alții (Haig Acterian!, Mihail Polihroniade) sunt victimele odiosului defunct Nae Ionescu. Dacă nu era Nae Ionescu (sau dacă nu se certa cu regele) am fi avut, astăzi, o generație de conducători valoroasă, între 35 și 40 de ani. Din cauza lui toți au devenit fasciști.

Scrisori 1994, 274

Criza politică, economică și socială care se făcea tot mai simțită în lumea occidentală s-a răsfrânt și asupra României. Însă excesul de luciditate cu care inteligența privea lucrurile și ambiția de a pune ordine în ideile (și idealurile) care să o călăuzească a dat naștere mai degrabă unei mișcări haotice de gânduri neclare cu privire la emancipare, de ideologii revoluționare și de patimi de tot felul, îndepărtate de orice soluție pacifistă. Urmând modelul spaniol⁴, Mircea Eliade fusese cel care – printr-un ciclu de douăsprezece articole-program publicate în *Cuvântul*, în 1927 și adunate sub titlul retoric *Itinerariu spiritual* – va inaugura „experiențialismul“ (termen rostit prima dată de Mihail Ilovici) intolerant și egotist al noii generații și îi va îndemna pe toți cei pătrunși de un asemenea crez să profite, prin acțiune practică, de prăpastia care-i desparte de generațiile anterioare (de „bătrâni“), împlinind astfel, în opinia viitorului istoric al religiilor, un destin spiritual și o experiență religioasă absolută (care nu are nimic sau aproape nimic de-a face cu „ortodoxismul“ practicat de Nichifor Crainic și de scriitorii aflați în jurul revistei *Gândirea*):

Conștiința generației noastre e polivalentă. Lângă valoarea empiricului și logicului, s-a așezat valoarea etică și religioasă. S-au așezat după o experiență. Și sunt experiențe pe care nu le îndură decât asemenea generații. Și care sapă prăpastii între înțelegerea lor și a predecesorilor; pentru că prăpastia există între *valorile* pe care aceștia le acordă marilor coeficienți ai vieții și duhului.

Eliade 1991, 68

În scurt timp, gândul răzvrătirii și „paricidului“ cultural – specific imaturității și a dorinței aproape acerbe de a provoca schimbări în conștiința unei națiuni –, la care se

⁴ În sine, Generația '27, numită astfel de Dan C. Mihăilescu (la alții, Generația '30, „generația trăiristă“ sau „generația experiențialistă“) este asemănată de Alexandra Laignel-Lavastine cu grupările nonconformiste *Ordre nouveau* și *Esprit* din Franța anilor 1930 (Laignel-Lavastine 2004, 33).

referea Eliade în „programul generației“, va trece granița exercițiului metaforic și va deveni un „act de viață“, o condiție necesară a afirmării. În toate acestea, un rol însemnat l-au jucat cursurile de istorie și filozofie a religiilor, ținute de Nae Ionescu începând cu anul 1920, retorica xenofobă și revanșardă din articolele sale de propagandă, retorică învelită în „mantia“ fals post-iluministă a disputei dintre raționalism și iraționalism, în capcana căreia va cădea o întreagă pleiadă de tineri scriitori.

Aflat în preajma lui Nichifor Crainic și a scriitorilor de la *Gândirea*, Nae Ionescu s-a ridicat împotriva scientismului, așa cum făcuse și Lucian Blaga, în „Cunoașterea filozofică“, din *Trilogia cunoașterii*. Negând raționalismul cartezian și „legile“ sistemului democratic, filosoful a apărut cu mare zel principiile ortodoxismului (care, pas cu pas, se confundă cu cele ale românismului⁵) și, totodată – act de suprem cinism! –, a luptat pentru „întoarcerea la Dumnezeu“. Punând în opoziție gândirea și credința, Nae Ionescu a amputat funcția intelectuală, analitică, a discipolilor săi, considerând că „o existență [existența lui Dumnezeu – n. m.] nu se dovedește, o realitate nu se poate dovedi. Realitatea există pur și simplu.“ (Ionescu 2017, 82). Asemenea lui Crainic, Nae Ionescu a identificat sursa amenințărilor la adresa vieții autentice – cultura occidentală, răsfrântă asupra României, după Revoluția de la 1848, în idealurile iluministe, în raționalism, în pozitivism. Cel pentru care „procesul de cunoaștere este un proces de selecționare [...], de mânăuire, de schematizare [...], în vederea unor anumite scopuri, care nu sunt proprii cunoașterii“ (Ionescu 2017, 138) va pune în cumpănă destine, fără a avea vreun moment de trezire a conștiinței morale, dând ca exemplu propria atitudine, în momente cum a fost cel de o patetică teatralitate, când a îngenucheat în fața Căpitanului, decis să se pună în slujba Legiunii.

Chiar dacă, peste puțin timp, o parte a intelectualilor de vârf ai epocii se vor afirma în contracurentul ideilor „trăirismului“, a credințelor insolite și a ideologiei rodate pe calapodul fascismului⁶, Generația '27 va continua să atragă emuli sau, cel puțin, să producă simpatie. Și asta chiar dacă deveneau tot mai evidente atât atitudinile antidemocratice și șovine, cât și acțiunile belicoase ale celor care vedeau în filosofare, asemenea mentorului lor, Nae Ionescu, „un act de viață, un act de trăire“ (Ionescu 1995, 14). În ciuda iraționalismului care se va infiltra în toate straturile vieții sociale și culturale interbelice:

Fenomenul Tânăra Generație apare astăzi ca unul dintre fenomenele culturale și politice cele mai marcante din perioada dintre cele două războaie, din România. Cultural, pentru că reunește spiritele cele mai talentate și cele mai originale dintr-o țară care

⁵ Aici este învederată o identitate între elementul etnic și cel religios.

⁶ Mihail Sebastian însuși a încetat, după 1934 – anul în care *Cuvântul* și-a oprit apariția –, să mai publice articole politice în care să susțină ideile antidemocratice ale mentorului său, Nae Ionescu. Între cei puțini care și-au păstrat luciditatea trebuie să-l numim pe Șerban Cioculescu, cel care a calificat „spiritualismul“ febril al lui Eliade ca impostură, „o dureroasă refulare de instincte, invertite în spasme de mistică“. (în Eliade 1990, 73).

– oricât de înapoiată și oricât de crispată pe un naționalism xenofob – cunoaște totuși o intensă efervescență creatoare.

Laignel-Lavastine 2004, 36

Tânăra generație, notează Mircea Eliade în *Memoriile* sale, a resimțit inadecvarea la realitate a unei întregi națiuni, manifestând o exaltare mistică și afirmându-și decizia de a o rupe cu trecutul și cu vechile „obiceiuri“ (ideologii, credințe etc.) de dinainte de 1918, în beneficiul a ceea ce membrii ei numeau *autenticitate* și *adevăr* – o mișcare strategică, antirațională, prin care se dorea legitimarea exceselor: „Eram prima generație românească necondiționată în prealabil de un obiectiv istoric de realizat. Ca să nu sombrăm în provincialism cultural sau în sterilitate spirituală, trebuia să cunoaștem ce se întâmplă, pretutindeni în lume, în zilele noastre“ (Laignel-Lavastine 2004, 145). De aici, o trăire iluzorie a istoriei, disconfortul resimțit în relație cu trecutul și dezamăgirea în raport cu prezentul. Toate acestea nu îl vor face pe Eliade să se mute cu arme și bagaje în tabăra legionarilor, dar îl vor determina să țină sub observație acțiunile (și „argumentele“) „arhanghelilor“ și ale Gârzii de Fier. Ce-i drept, din articolele lui răzbate obsesia pentru desprinderea „noastră“ de un neam (al evreilor) „care nu mai are [...] dreptul să se măsoare cu istoria“ (Eliade 1990, 72), dublată de o simpatie față de extrema-dreaptă, care, peste ani, îi vor aduce un imens deficit de imagine și, ca efect nemeritat, o reducere dramatică a citărilor în studiile de istorie a religiilor.

Dar, din nou, trebuie să nuanțăm lucrurile, să nu uităm că vorbim despre o vreme în care chiar și pentru un tradiționalist remarcabil ca Garabet Ibrăileanu sosise vremea ca România să-și regăsească demnitatea și să pună capăt alienării spirituale și, în mod concret, „teribilei secete literare“ (Ibrăileanu 1975, 309) autohtone. Cu fermitate, promotorul poporanismului va continua să susțină, în paginile revistei *Însemnări literare* – fondată la Iași, în 1919, de Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi și George Topârceanu –, specificitatea „literaturii naționale“, însă creatorul *Adelei* va insista și pe șansa – utopică, de proveniență socialistă, ce-i drept, condiționată de premisele reformelor sociale, politice și economice – de a șterge diferențele dintre clase, de a deschide orizontul cultural al României și de a dezvolta, pentru cei mulți, „gustul estetic“:

Avem credința că cele două mari acte, de covârșitoare însemnătate istorică – unirea tuturor românilor și dezrobirea țăranelui –, care au înlăturat toate obstacolele dezvoltării normale și depline a întregului neam și a tuturor forțelor lui, vor da și literaturii noastre, ca și celorlalte manifestări ale energiei românești, un avânt nebănuit, care ne va așeza definitiv în rândul popoarelor producătoare de cultură universală.

Ibrăileanu 1975, 303

Începând cu deceniul al treilea al secolului XX, formulele literare ale „junimiștilor“, „semănătoriștilor“ sau „poporaniștilor“ apar inadecvate noilor generații de scriitori (Pillat 2013, 94-95). O întregă literatură se revigorează, căutând (și reușind în bună măsură, poate pentru întâia dată în istoria scrisului românesc) să se racordeze la noile curente ale Europei. „Sincronicitatea“ lovinesciană începe însă să se remarce *à rebours*,

prin formularea unei specificități comunitare și prin afirmarea unor crezuri *reactive* față de ideologia modernității – toate regăsindu-se în construcțiile românești, în structurile dramaturgice și în încercarea de ridicare a unor sisteme filozofice. Totul, în spațiul românesc, va culmina cu o ambivalență a atitudinilor „locale“, tradiționale și progresiste, moderne și reacționare, făcând credibilă teza lui Antoine Compagnon, conform căreia modernitatea s-a manifestat și (sau mai ales) în formele sale *antimoderne* (Compagnon 2008, 23-26).

Poate cel mai entuziast în apărarea nu atât a modernizării României, cât a „ideologiilor romantic-naționaliste“⁷ ca forță de progres a țării, a fost Emil Cioran. Într-o scrisoare trimisă lui Petru Comarnescu, la 27 decembrie 1933, el propunea, pe un ton imperativ, o soluție de o naivă și ridicolă severitate: „În România numai teroarea, brutalitatea și o neliniște infinită ar putea schimba ceva. Ar trebui arestați toți românii și bătuți până la sânge; numai așa un popor superficial ar putea face istorie.“ (Cioculescu 2005, 200). Iar în 1935, se adresa cititorilor ziarului *Vremea*: „Dacă am simpatie pentru Germania, aceasta nu e nici pentru oameni și nici pentru idei, ci pentru frenezia care a năpădit o întregă țară.“ (Cioran 1933, 7). În *Schimbarea la față a României* (1936), „opusul lui Groddeck“ (Vartic 2011, 11) și admiratorul, în acei ani, al lui Adolf Hitler, a nuanțat clipa „saltului istoric“ pe care românii erau chemați să-l facă de la statutul „neutru“ de popor la cel „rezistent“ de națiune – și, prin aceasta, considera el, să iasă din anonim și să intre în istorie! –, aducând schimbări radicale în plan spiritual și în cel al faptelor. Viziunea este una de inspirație metafizică și de o nebănuită intensitate dramatică: „Nu este naționalist acela pe care nu-l chinuie până la halucinație faptul că noi românii n-am făcut până acum istorie, ci am așteptat să *ne facă istoria*, să ne dinamizeze un torent transcendent ființei noastre.“ (Cioran 1990, 43)⁸.

Bravada atinge un maxim, nelăsând să se strecoare niciun dram de umanism: „Pentru ca un neam să-și deschidă drum în lume, toate mijloacele sunt justificate. Teroare, crimă, bestialitate, perfidie sunt meschine și imorale numai în decadență, când se apără prin ele un vid de conținuturi; dacă ajută însă ascensiunea, ele sunt virtuți. Toate triumfurile sunt morale.“ (Cioran 1990, 42). Visul ridicării culturii române pe o treaptă universală și de o adâncă existențialitate, în care să se oglindească figura centrală a „omului nou“ și a unei „țări noi“ i-a marcat lui Cioran gândirea de tinerețe. Intrarea în istorie a însemnat pentru Cioran, încă de pe atunci, „un minimum de înfrigurare, de neastâmpăr și de ardoare, atât de diferite, toate, de tortura înceată a popoarelor agricole încătușate în

⁷ Propagarea mișcării naționaliste și principiile selecției pe criterii etnice, dublată de credința existența unui „trup colectiv“ al poporului, își au originea în filosofia idealistă a lui Fichte. (V. Russell 2016, 76-81).

⁸ Matei Călinescu remarcă în studiul consacrat lui Eugène Ionesco faptul că, în perioada interbelică, autorul lui *Nu* se simțea copleșit de limitele culturii române, „preocupată obsesiv de propria ei «specificitate», de așa-numitul «specific național», de unde provincialismul ei înăbușitor, care o împiedica să-și pună în chip autentic marile probleme ale existenței.“ (Călinescu 2017, 9).

Datină.“ (Cioran 2002, 77-78). Vor trebuie să treacă anii celui de-al Doilea Război Mondial pentru ca autorul *Cărții amăgirilor* și a *Ispitei de a exista* să își reconsidere (oare cu câtă franchețe?) vechile opțiuni ideologice.

În ansamblul ei, întreaga societate românească interbelică s-a lăsat antrenată de un vis care a ieșit adeseori din cadrul normalității, al democrației și al umanismului. Dar care, poate prin chiar excesele la care a recurs, a oferit o alternativă la un tradiționalism închisat, care risca să pună în pericol dezvoltarea țării. Din acest motiv, Generația '27 reprezentată, poate, una dintre cele mai contradictorii grupări cultural-literare românești, oglindă a unei societăți în prefacere, în fine, reflex al unei lumi aflată la răscruce de drumuri.

BIBLIOGRAFIE

- ANTONESCU, Nae, 2001. *Reviste din Transilvania*, Oradea, Biblioteca Revistei Familia.
- C. I. [Petrescu, Camil], 1925. „Democrația și literatura“, în *Cetatea literară*, an. I, nr. 1, 19 decembrie.
- CĂLINESCU, Matei, 2017. *Eugène Ionesco. Teme identitare și existențiale*, București, Editura Humanitas.
- CERNAT, Paul, 2009. *Modernismul retro în romanul românesc interbelic*, București, Editura Art.
- CIOCULESCU, Simona, 2005. *Printre cărți și manuscrise*, București, Muzeul Literaturii Române.
- CIORAN, Emil, 1933. „Despre o altă Românie“, în *Vremea*, anul VIII, nr. 376, 17 februarie.
- CIORAN, Emil, 2002. *Ispita de a exista*, traducere din franceză de Emanoil Marcu, București, Editura Humanitas.
- CIORAN, Emil, 1990. *Schimbarea la față a României*, București, Editura Humanitas.
- COMPAGNON, Antoine, 2008. *Antimodernii. De la Joseph de Maistre la Roland Barthes*, traducere din limba franceză de Irina Mavrodin și Adina Dinițoiu, prefață de Mircea Martin, București, Editura Art.
- CONSTANTINIU, Florin, 2008. *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a, revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold.
- CRAINIC, Nichifor, 1935. „Pagini literare“ [Recenzii], în *Gândirea*, anul XIV, nr. 8, octombrie.
- ELIADE, Mircea, 1991. *Memorii (1907-1960)*, vol. I, ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas.

- ELIADE, Mircea, 1990. *Profetism românesc*, vol. I: *Itinerariu spiritual; Scrisori către un provincial; Destinul culturii românești*, București, Editura Roza Vânturilor, 1990.
- ELIADE, Mircea, 1990. *Profetism românesc*, vol. 2: *România în eternitate*, București, Editura Roza Vânturilor.
- HITCHINS, Keith, 2013. *România 1866-1947*, ediția a IV-a, traducere din engleză de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas.
- IANOȘI, Ion, 1996. *O istorie a filosofiei românești – în relația ei cu literatura*, Cluj, Editura Apostrof.
- IBRĂILEANU, Garabet, 1975. *Opere*, vol. 2, ediție critică de Rodica Rotaru și Al. Piru, prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva.
- IONESCU, Nae, 1995. *Curs de metafizică*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Humanitas.
- IONESCU, Nae, 2017. *Individul religios. Prelegeri de filosofia religiei*, ediție revizuită și adăugită, studiu introductiv și note de Lucian Pricop, București, Editura Cartex.
- IONESCU, Nae, 1994. *Prelegeri de filosofia religiei*, ediție îngrijită, notă asupra ediției și indice de Marta Petreu, Cluj, Biblioteca Apostrof.
- LAIGNEL-LAVASTINE, Alexandra, 2004. *Cioran, Eliade, Ionesco: Uitarea fascismului. Trei intelectuali români în vâltoarea secolului*, traducere din franceză de Irina Mavrodin, București, EST-Samuel Tastet Éditeur.
- LOVINESCU, Eugen, 1926. *Istoria civilizației române moderne*, vol. III: *Legile formației civilizației române*, București, Editura „Ancora“.
- NEMOIANU, Virgil, 2016. *Opere*, vol. 5: *România și liberalismele ei. Tradiție și libertate*, București, Editura Spandugino.
- NEUMANN, Victor, 2001. *Ideologie și fantasmagorie. Perspective comparative asupra istoriei gândirii politice în Europa Est-Centrală*, Iași, Editura Polirom.
- NEUMANN, Victor, 1996. *Istoria evreilor din România. Studii documentare și teoretice*, prefață de Pompiliu Teodor și Paul Cornea, Timișoara, Editura Amarcord.
- ORNEA, Zigu, 1980. *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, București, Editura Eminescu.
- PÂRVULESCU, Ioana, 2001. „Îmblânzitorul“, în *România literară*, nr. 17, 2-8 mai.
- PECICAN, Ovidiu (coord.), 2008. *Europa în gândirea românească interbelică*, Iași, Editura Institutul European.
- PILLAT, Dinu, 2013. *Mozaic istorico-literar. Secolul XX*, ediție îngrijită de Monica Pillat și George Ardeleanu, note [și] notă asupra ediției de Monica Pillat, prefață și dosar de referințe critice de George Ardeleanu, București, Editura Humanitas.
- RĂDULESCU-MOTRU, Constantin, 1996. *Doctrinile partidelor politice*, ediție îngrijită și note de Petre Dan, București, Editura Garamond.
- RUSSELL, Bertrand, 2016. „Obârșia fascismului“, în *Elogiul inactivității*, cu o nouă prefață de Anthony Gottlieb, cu o introducere de Howard Woodhouse, traducere din limba engleză de Ciprian Șiulea, București, Editura Vellant.

- SCRISORI către Tudor Vianu*, 1994. Ediție îngrijită de Maria Alexandrescu Vianu și Vlad Alexandrescu, note de Vlad Alexandrescu, Editura Minerva, București.
- TISMĂNEANU, Vladimir, „Din nou despre radicalism și demonism: Nae Ionescu, M. Sebastian și extremismul revoluționar”, url: <https://tismaneanu.wordpress.com/2010/01/03/radicalism-si-demonism-nae-ionescu-m-sebastian-si-extremismul-revolutionar-updated/> (accesat la 18.04.2018).
- VARTIC, Ion, 2011. *Cioran naiv și sentimental*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Polirom.
- VULCĂNESCU, Mircea, 2004. „Generație“, în *Criterion*, an I, nr. 3-4, 15 noiembrie-1 decembrie 1934 (reprodus în *idem*, „*Tânăra generație*“, ediție îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Compania).